

ชีวิตชายจีนโสดในกระแสการอพยพในสยาม ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25

Single Chinese Migrant Men in Siam, Late 24th – Early 25th Centuries (B.E.)

ภาวิณี บุนนาค (Pavinee Bunnag) E-mail: pavinee.bu@bsru.ac.th ^{1*}

นงนุช ทึ่งในธรรมะ (Nongnuch Thuengnaithamma) E-mail: Nongnuch.th@bsru.ac.th ²

¹สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Social Sciences for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

²สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
(Department of Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University)

*Corresponding Author. E-mail: pavinee.bu@bsru.ac.th

(Received: 12 February 2026; Revised: 26 May 2026 ; Accepted: 20 June 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการอพยพของชายจีนเข้าสู่ประเทศสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะกลุ่มคนหลักของกระบวนการอพยพแบบ “ชายเป็นหลัก” ภายใต้บริบทการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบการค้าและระบบแรงงานในสังคมสยาม ด้วยว่าความเป็นโสดของชายชาวจีนมิได้เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล หากสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างการอพยพ และระบบแรงงานที่เอื้อให้ชายชาวจีนจำนวนมากดำรงอยู่ในฐานะแรงงานเคลื่อนย้าย ต้องใช้ชีวิตแยกจากครอบครัว และการตั้งถิ่นฐานถาวร

การศึกษาใช้แนวทางวิเคราะห์จุลประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจชีวิตของชายจีนโสด ผ่านการทำงานและพื้นที่ทางสังคมของชุมชนชาวจีน โดยมุ่งให้เห็นทั้งความไม่มั่นคงของชีวิตแรงงานและวิถีที่ชายชาวจีนอพยพพยายามจัดการกับเงื่อนไขดังกล่าว การแต่งงานกับหญิงชาวสยามถูกพิจารณาในฐานะจุดเปลี่ยนสำคัญของชีวิตผู้อพยพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความปรารถนาที่จะตั้งหลักแหล่งในประเทศสยาม มากกว่าจะเป็นเพียงกระบวนการกลืนทางวัฒนธรรม บทความชี้ให้เห็นว่า ชุมชนชาวจีนในประเทศสยามตั้งอยู่บนประสบการณ์ชีวิตและแรงงานของชายจีนโสดจำนวนมาก ซึ่งมักไม่ปรากฏเด่นชัดในงานศึกษาการอพยพที่ผ่านมา การมองผ่านชีวิตของชายจีนโสดจึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจความเป็นชาย การอพยพ และการก่อรูปของชุมชนในสังคมสยามอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ชายจีนโสด; การอพยพแบบชายเป็นหลัก; เพศสภาพและความเป็นชาย; ประวัติศาสตร์จุลภาค; ชุมชนชาวจีนในประเทศไทย

Abstract

This study aimed to examine Chinese migration to Siam from the late eighteenth to the early nineteenth century, focusing on the experiences of unmarried Chinese men as key actors in a predominantly male migration regime under the expansion of Siam's commercial economy and labor system. It was argued that male bachelorhood was not merely a personal condition but was closely related to migration structures and labor arrangements that positioned Chinese men as mobile workers separated from family life and permanent settlement.

This study employed a micro-historical approach to understand the everyday lives of unmarried Chinese men through their labor and the social spaces of the Chinese community. It highlighted the precarity of migrant labor and the strategies used by Chinese migrants to cope with these structural conditions. Marriage to Siamese women was examined as a key turning point in the lives of these migrants, which was shaped by economic stability and the desire for permanent settlement in Siam, rather than being merely a process of cultural assimilation. The article argued that Chinese communities in Siam were built upon the labor and lived experiences of numerous unmarried Chinese men, whose roles had often been overlooked in previous migration studies. Focusing on the lives of single Chinese men thus offered new perspectives for a more comprehensive understanding of masculinity, migration, and community formation in Siamese society.

Keywords : Single Chinese Migrant Men; Male-dominated Migration; Gender and Masculinity; Microhistory; Chinese Communities in Siam

บทนำ

การอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์สำคัญที่หล่อหลอมโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของสยามยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่ งานศึกษาจำนวนมากอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านกรอบเศรษฐกิจการเมือง งานบุกเบิกที่เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนจีนกับชนชั้นนำทางการเมือง ผ่านกรอบการพึ่งพาในระบบอุปถัมภ์ สกินเนอร์, จี. วิลเลียม (2568) เรื่อง สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ เผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2526) เรื่อง นายทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2511 และผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (2546) เรื่อง เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2539 เป็นต้น ในส่วนการศึกษาเรื่องแรงงานชาวจีนในเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ อาทิ วิยะดา ทองมิตร (2527) เรื่อง การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453, พรณี บัวเล็ก (2546) เรื่อง กุลีลากรรณกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2542 เปรมา สัตยาอุตัมพงศ์ (2546) เรื่อง แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492 เป็นต้น โดยเน้นบทบาทของชาวจีนในฐานะแรงงาน พ่อค้า และกลไกสำคัญของการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายใต้กระบวนการเปิดประเทศและการรวมเข้ากับระบบทุนนิยมโลก อย่างไรก็ตามงานเหล่านี้มอง “ชาวจีน” เป็นกลุ่มก้อนที่เป็นกลางทางเพศ (Gender-Neutral) และให้ความสำคัญกับโครงสร้างในระดับมหภาคมากกว่าประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล ขณะเดียวกันแม้งานศึกษาด้านเพศสภาพจะให้ความสนใจกับผู้หญิงชาวจีนและครอบครัวข้ามชาติพันธุ์มากขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษ 2540 เป็นต้นมา แต่ประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะ “แรงงาน” และ “ตัวแสดงหลักของการอพยพ” ยังคงถูกกล่าวถึงอย่างจำกัด โดยมักถูกทำให้เป็นเพียงฉากหลังของการก่อรูปชุมชนชาวจีนหรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

บทความนี้จึงต้องการศึกษาว่า ชีวิตของชายจีนโสดในประเทศสยามเป็นอย่างไร พวกเขาดำรงชีวิต ทำงาน สร้างความสัมพันธ์ และตัดสินใจแต่งงานภายใต้เงื่อนไขใด และประสบการณ์เหล่านี้สะท้อนพลวัตของความเป็นชายและการก่อรูปของชุมชนชาวจีนในสังคมสยามอย่างไรในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 การศึกษาใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ แนวทางจุลประวัติศาสตร์ (Microhistory) เป็นหลัก อาศัยข้อมูลหลักฐานทั้งจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ เอกสารราชการ บันทึกร่วมสมัย ควบคู่กับเอกสารชั้นรองด้านประวัติศาสตร์ การอพยพและการศึกษาเพศสภาพ การวิเคราะห์ใช้การตีความเชิงคุณภาพ โดยเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตของ

ชายจีนโสดเข้ากับโครงสร้างการอพยพ ระบบแรงงาน และบรรทัดฐานทางเพศสภาพในสังคมสยาม ผ่านการนำเสนอเรื่องเล่ารายการณิชาตในเชิงวิเคราะห์

บทความนี้เสนอว่า การอพยพของชายจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีลักษณะเป็นการอพยพแบบ “ชายเป็นหลัก” (Male-Dominated Migration) ซึ่งชายจีนจำนวนมากอยู่ในสถานะ “แรงงานโสด” (หมายรวมถึง ชายจีนที่เดินทางมาลำพัง ไม่ได้นำภรรยาชาวจีนมาด้วย) โดยกระบวนการอพยพดังกล่าวถูกกำหนดด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบแรงงานเป็นสำคัญ มากกว่าการตัดสินใจในระดับปัจเจกของผู้อพยพ นอกจากนี้ ความเป็นโสดของชายจีนอพยพมิได้เป็นเพียงสถานะส่วนบุคคล หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม และกระบวนการตั้งถิ่นฐานในสยาม อีกทั้งการแต่งงานของชายจีนกับหญิงชาวสยามยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานของชายจีนอพยพ อันมีส่วนสำคัญต่อการก่อรูปของชุมชนชาวจีนในประเทศไทยสยาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาการอพยพและรูปแบบการดำรงชีวิตของชายจีนโสดในสยามช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมุ่งวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชายจีนโสดกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนกระบวนการตั้งถิ่นฐานของผู้อพยพในบริบทสังคมสยาม

สมมติฐานในการวิจัย

1. การอพยพของชายจีนโสดเข้าสู่สยามเป็นผลจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบแรงงานที่เอื้อต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานชายเป็นหลัก
2. การตั้งถิ่นฐานของชายจีนโสดในสยามเกิดจากกระบวนการปรับตัวและปฏิสัมพันธ์กับสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับหญิงชาวสยาม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการตั้งหลักแหล่งถาวร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความนี้ใช้กรอบแนวคิดแบบบูรณาการ โดยผสมผสานแนวคิดการอพยพและความเป็นชาย โดยใช้วิธีการทางจุลประวัติศาสตร์ในการศึกษา เพื่อเชื่อมโยงการอพยพของชายจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เข้ากับมิติทางเพศสภาพและชีวิตประจำวันของผู้อพยพชายชาวจีน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐสยามในยุคเปิดประเทศ กรอบแนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การอพยพมิใช่เพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผลิตความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บทบาททางเพศ และรูปแบบชีวิตเฉพาะของผู้อพยพ (McKeown, 2004)

ประการแรก บทความนี้อาศัยแนวคิดการอพยพแบบชายเป็นหลัก (Male-Dominated Migration) เพื่ออธิบายโครงสร้างการอพยพของชายจีนจากประเทศจีนตอนใต้สู่ประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะเด่นคือการเคลื่อนย้ายแรงงานชายวัยทำงาน ขณะที่ผู้หญิงและครอบครัวถูกทิ้งไว้เบื้องหลังในมาตุภูมิ งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการอพยพเช่นนี้เป็นผลทั้งจากข้อจำกัดด้านต้นทุน การควบคุมการเดินทาง และความต้องการแรงงานราคาถูกในเศรษฐกิจอาณานิคมและกึ่งอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Reid, 1993) ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ชายชาวจีนถูกผลิตให้เป็น “แรงงานเคลื่อนย้าย” (Mobile Labor) ซึ่งถูกแยกออกจากครอบครัวและการตั้งถิ่นฐานถาวร ความเป็นโสดของชายชาวจีนจึงมิใช่ทางเลือกส่วนบุคคล หากเป็นผลพวงของโครงสร้างการอพยพและระบบแรงงานที่จำกัดความเป็นไปได้ของชีวิตครอบครัวในระยะแรก

ประการที่สอง บทความนี้ใช้กรอบเพศสภาพและความเป็นชาย (Gender and Masculinity) เพื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ของชายชาวจีนอพยพในฐานะตัวแสดงที่ต้องต่อรองกับบรรทัดฐานทางเพศสภาพทั้งจากสังคมจีนและสังคมสยาม ตามแนวคิดของ Connell (1995) ความเป็นชายมิใช่คุณลักษณะตายตัว หากเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและต่อรองผ่านโครงสร้างอำนาจและบริบททางสังคม สำหรับชายชาวจีนอพยพ ความเป็นชายถูกผูกโยงอย่างแนบแน่นกับความสามารถในการทำงานหารายได้ ความเป็นผู้นำครอบครัว และการสร้างความมั่นคงในชีวิต การแต่งงานกับหญิงชาวสยามจึงถูกวิเคราะห์ว่าไม่ใช่เพียงในฐานะการกลมกลืนทางวัฒนธรรม หากเป็นกลไกสำคัญในการยืนยันความเป็นชาย การสร้างสถานะทางสังคม และการลดความเปราะบางของชีวิตผู้อพยพ (สกินเนอร์, 2568)

ประการที่สาม บทความนี้นำแนวทางจุลประวัติศาสตร์ (Microhistory) มาใช้ในการศึกษาชีวิตประจำวันของชายจีนโสัด เพื่อเชื่อมโยงระดับปัจเจกเข้ากับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการอพยพในระดับมหภาค ตามแนวคิดของ Ginzburg (1993) และ Levi (2001) จุลประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับชีวิตสามัญ เรื่องเล่ารายกรณี และประสบการณ์เฉพาะบุคคล ซึ่งช่วยเปิดเผยกลไกของโครงสร้างใหญ่ผ่านชีวิตคนตัวเล็ก ในบทความนี้ อาศัยเรื่องเล่าชีวิตแรงงานชายจีนโสัด เพื่อช่วยให้เห็นภาพการอพยพ ระบบแรงงาน และบรรทัดฐานทางเพศสภาพ

โดยสรุป กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้บทความสามารถอธิบายการอพยพของชายจีน การก่อร่างของชุมชนชาวจีนในประเทศไทยผ่านชีวิต ความเปราะบาง และการตัดสินใจของชายจีนโสัด ซึ่งมักถูกมองข้ามในงานศึกษาการอพยพกระแสหลัก การมองผ่านมิติของเพศสภาพและชีวิตประจำวันทำให้เห็นว่า การก่อรูปชุมชนชาวจีนมิได้ตั้งอยู่บนความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากตั้งอยู่บนชีวิตแรงงาน ความไม่มั่นคง และการต่อรองเชิงโครงสร้างของชายจีนอพยพจำนวนมาก

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยเลือกใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ในการศึกษาประสบการณ์ของชายจีนโสัดในสยามช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ผ่านการวิเคราะห์เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารราชการ ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ เอกสารร่วมสมัย และงานวิชาการเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลและสังคมสยามในช่วงเวลาดังกล่าว

แนวทางจุลประวัติศาสตร์มุ่งศึกษา “ประวัติศาสตร์ของคนตัวเล็ก” หรือบุคคลชายขอบในสังคม ผ่านรายละเอียดของชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางเศรษฐกิจ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนบุคคลที่มักไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Levi, 2001) การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจชีวิตของชายจีนโสัด ซึ่งต้องเผชิญกับสภาวะการอพยพ ความโดดเดี่ยว การปรับตัวทางวัฒนธรรม และการสร้างตัวตนในสังคมสยาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ การใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเล ผ่านประสบการณ์เฉพาะของบุคคลธรรมดาที่สะท้อนพลวัตทางสังคมได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การอพยพของชายชาวจีนโสัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากแต่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำหนดรูปแบบการดำรงชีวิต ความเป็นชาย และกระบวนการตั้งถิ่นฐานของผู้อพยพอย่างมีนัยสำคัญ โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) การอพยพแบบชายเป็นหลักของชาวจีนในสยาม: โครงสร้างเศรษฐกิจและแรงงาน

การอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 มีลักษณะเป็นการอพยพแบบชายเป็นหลักอย่างเด่นชัด อันเป็นผลจากปัจจัยผลักดันจากประเทศจีน ทั้งความ

เป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวจีนทางตอนใต้ ภาวะสงครามฝิ่นและภาวะสงครามกบฏไต้หวัน, ความยุ่งยากทางการเมือง และปัจจัยดึงดูดจากประเทศสยาม ที่สำคัญคือการเปิดการค้าเสรี ตามสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) พ.ศ. 2398 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สยามเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก และเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เร่งให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานชาวจีนเข้าสู่ประเทศสยามอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กล่าวคือ สนธิสัญญาเบาว์ริงยกเลิกระบบผูกขาดการค้าของรัฐ และเปิดโอกาสให้พ่อค้าต่างชาติและเอกชนค้าขายได้อย่างเสรี ส่งผลให้เกิดการผลิตเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะข้าว ไม้สัก ดีบุก น้ำตาล และสินค้าเกษตรเชิงพาณิชย์อื่น ๆ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมถึงความเจริญทางภาคธุรกิจการค้า โดยเฉพาะธุรกิจส่งออกและนำเข้าสินค้า กรุงเทพฯ กลายเป็นฐานเริ่มต้นของการผลิตอุตสาหกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น โรงเลื่อยจักร โรงสีไฟ

นอกจากการขยายตัวทางการค้าและการผลิตแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การปฏิรูปประเทศให้ทัดเทียมตามแบบตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความทันสมัยตามชาติตะวันตก เช่น การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนแบบตะวันตก การชุดและปรับปรุงคลอง การสร้างถนน การก่อสร้างเส้นทางรถไฟ โครงการไฟฟ้า ประปา และการติดต่อสื่อสาร สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยแรงงานในการประกอบการทั้งสิ้น (เปรมา สัตยาวิฑูรังค์, 2546) ในขณะที่สยามต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่แรงงานไพร่ ยังอยู่ภายใต้ระบบแรงงานเกณฑ์ ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการแรงงานเชิงพาณิชย์ได้อย่างยืดหยุ่น รัฐและนายทุนจึงหันไปพึ่งพาแรงงานจีนอพยพ ซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระ เคลื่อนย้ายได้ และพร้อมทำงานหนักโดยได้รับค่าจ้างต่ำ

ปัจจัยผลักดันจากจีนตอนใต้ และปัจจัยดึงดูดจากประเทศสยามดังกล่าว ที่มาพร้อมกับการเปิดเมืองท่าของประเทศจีนตอนใต้ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของกิจการเดินเรือพาณิชย์ของชาติตะวันตก ยังผลให้การอพยพออกจากประเทศจีนของแรงงานรับจ้างชาวจีนกระทำได้อย่างสะดวกมากขึ้น ประเทศสยามโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางแห่งหนึ่งที่แรงงานชาวจีนพากันอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยพ่อค้าจีนและนายหน้าแรงงานมีบทบาทสำคัญในการนำแรงงานชาวจีนจากมณฑลชายฝั่งทางใต้ของจีน เช่น กวางตุ้งและฝูเจี้ยน เข้ามายังประเทศสยาม แรงงานชาวจีนจำนวนมากเข้าทำงานในฐานะแรงงานรับจ้างในโรงสีข้าว เหมืองแร่ การก่อสร้าง การขนส่งทางน้ำ และกิจการค้าขนาดเล็กในเมือง (เปรมา สัตยาวิฑูรังค์, 2546) ดังปรากฏในประสบการณ์ชีวิตของชายชาวจีนอพยพมายังประเทศสยาม

“จีนเต็ง” มีนามเดิมว่า เตียอูเต็ง (ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอุดรภักดีพานิช ต้นสกุล โสภโณตร) เกิดเมื่อ พ.ศ. 2385 เป็นชายหนุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว ผู้เดินทางออกจากหมู่บ้านในอำเภอเตี้ยอัน เมืองแต้จิ๋ว มณฑล กวางตุ้ง โดยมีเงินติดตัวเพียงเล็กน้อย การอพยพของเขาเกิดขึ้นภายใต้ความคาดหวังของครอบครัวที่ส่งเขามาในฐานะ “แรงงานชาย” เพื่อทำงานเก็บเงินและส่งกลับไปยังมาตุภูมิ กล่าวคือ จีนเต็งเป็นหนึ่งในชาวจีนจำนวนมากที่เกิดในครอบครัวชาวนาซึ่งมีฐานะยากจน ต้องเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปราะบางของจีนตอนใต้ ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 อันเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความไม่สงบ ทั้งจากพหุภิกขภัย สงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382–2385) กบฏไต้หวัน (พ.ศ. 2393–2407) และจลาจลต่าง ๆ ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้ชายหนุ่มจำนวนมากต้องละทิ้งบ้านเกิด เพื่อแสวงหาโอกาสในการดำรงชีวิตที่ดีกว่าในดินแดนโพ้นทะเล จีนเต็งเมื่อมีอายุราว 17–18 ปี จึงตัดสินใจอพยพมายังประเทศสยามใน พ.ศ. 2402 ด้วยความยากจน เขาจึงมีเพียงเสื้อ 1 ตัว กางเกง 1 ตัว และเสื้อปูนอน 1 ผืน ทั้งยังต้องเป็นหนี้ค่าเรือโดยสารอีก 18 บาท (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

“จีนหอย” มีชื่อเดิมว่า เต้หอย (ต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ขุนพัฒน์ ต้นสกุล เตชะกำพูน) เกิดประมาณ พ.ศ. 2382 ที่อำเภอทุ่งไผ่ เมืองแต้จิ๋ว มณฑล กวางตุ้ง เมื่อพิจารณาจากปีที่เกิดจะเห็นว่า จีนหอยเกิดก่อนจีนเต็งไม่กี่ปีและต่างก็เติบโตขึ้นในช่วงที่สังคมภาคใต้ของจีนมีความไม่สงบอยู่มาก จากหลักฐานที่มีอยู่ ครอบครัวของจีนหอยเป็นชาวนายากจน และด้วยฐานะที่แร้นแค้น จีนหอยจึงต้องทำงานหนักเพื่อช่วยเหลือครอบครัว นอกจากนี้ทำนา ยังต้องไปรับจ้างหาบของในตลาดของหมู่บ้าน เมื่อถึงวัยที่จะมีคู่ครองจึงได้แต่งงาน จีนหอยอาศัยอยู่ที่

ประเทศจีนจนอายุได้ประมาณ 25-26 ปี จึงคิดอพยพมาเสี่ยงโชคแสวงหาความร่ำรวยในประเทศสยาม ขณะนั้นประมาณ พ.ศ. 2407-2408 จีนหอยเดินทางมาขึ้นเรือที่ท่าเรือชัวเถา เขามีเงินเพียง 4 เหรียญ และเสื้อผ้าอีก 1 ชุด เงิน 4 เหรียญ เมื่อหักค่าเรือโดยสารไป 2 เหรียญแล้ว ก็เหลือเพียง 2 เหรียญเท่านั้น (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

เงินเตี้ยและเงินหอยเป็นตัวแทนชีวิตของชายจีนจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนภาพของแรงงานชายชาวจีนผู้ไร้หลักประกัน ซึ่งต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสยามภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและโครงสร้างการอพยพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความมั่นคงในชีวิต

ตารางที่ 1 จำนวนคนจีนที่อพยพจากชัวเถาและไหโข่วมายังกรุงเทพฯ และจำนวนชาวจีนทั้งหมดที่เข้ามา (นับเป็นพัน) ในช่วง พ.ศ. 2425-2498

	จากชัวเถา		จากไหโข่ว		จำนวนชาวจีนทั้งหมด	
	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยตลอดปี	รวมทั้งหมด
2425 -2435	8.4	92.2	1.2	13.0	16.1	177.5
2436-2448	20.5	266.3	5.0	64.7	35.0	455.1
2449-2460	48.5	582.5	8.8	105.5	68.0	815.7
2461-2474	58.4	817.9	11.8	165.3	94.8	1327.6
2475-2482	17.4	139.3	5.8	46.5	-	-
2475-2488	-	-	-	-	33.8	473.7
2489-2498	-	-	-	-	26.8	267.8

ที่มา: สกินเนอร์, 2568

การอพยพนี้มักเป็นการอพยพของชายโสดวัยหนุ่ม หมายถึงชาวจีนที่เดินทางมาลำพัง โดยไม่นำภรรยาชาวจีนมาด้วย เนื่องจากชาวยุโรปมองว่าเป็นกลุ่มที่เหมาะสมที่สุดต่อการเคลื่อนย้าย เนื่องจากสามารถรับภาระงานหนัก มีความคล่องตัวสูง ท่ามกลางความไม่แน่นอนของปลายทาง และไม่ต้องแบกรับต้นทุนของการอพยพทั้งครอบครัว ด้วยเงินอพยพใหม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะนอกจากค่าโดยสารเรือเดินทะเลแล้ว ยังต้องเสียค่านายหน้าแก่ผู้หางานให้ทำด้วย และในระยะต่อมายังต้องเสียค่าเข้าประเทศสยามอีกด้วย จึงต้องประหยัดอย่างที่สุด ทำให้ผู้หญิงชาวจีนส่วนใหญ่ไม่ได้เดินทางมาพร้อมกับสามี (สกินเนอร์, 2568)

นอกจากนี้แรงงานจีนในระยะแรกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เพราะก่อนพ.ศ. 2436 ทางจีนไม่อนุญาตให้ผู้หญิงชาวจีนเดินทางติดตามสามีออกนอกประเทศ (ไสว วิศวานันท์, 2539) เพื่อเป็นการประกันให้ชาวจีนที่เดินทางออกนอกประเทศจะต้องกลับไปยังประเทศจีน หรืออย่างน้อยต้องส่งเงินกลับไปยังประเทศจีนเพื่อช่วยเหลือครอบครัวตนที่อยู่ประเทศจีน ต่อมาแม้จะอนุญาตให้ผู้หญิงชาวจีนออกนอกประเทศจีน แต่ปรากฏว่ามีผู้หญิงชาวจีนเพียงจำนวนน้อยที่เดินทางออกนอกประเทศจีน เนื่องจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรมตามลัทธิขงจื้อ ชาวจีนที่จะอพยพไปใช้แรงงานต่างประเทศจะแต่งงานก่อนเดินทาง หรือไปทำงานระยะหนึ่งจะกลับมาแต่งงานที่ประเทศจีน และกลับไปทำงานต่างประเทศต่อ โดยทิ้งให้ภรรยาดูแลพ่อแม่ และครอบครัวของตนที่ประเทศจีน ตลอดจนเช่นไว้บูชาบรรพบุรุษแทนตนด้วย เพราะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบิดา มารดา ซึ่งเป็นประเพณีของชาวจีนตามแนวคิดขงจื้อ จึงทำให้มีผู้หญิงชาวจีนอพยพเข้ามาบ้าง แต่เป็นเพียงเล็กน้อย และส่วนใหญ่เข้ามาเป็นหญิงโสเภณีชาวจีน (เปรมมา สัตยาจุฑาพงศ์, 2546)

จากสภาพเงื่อนไขดังกล่าวทำให้การอพยพถูกออกแบบให้เป็นการเคลื่อนย้ายของแรงงานเดี่ยวมากกว่า การตั้งถิ่นฐานแบบครอบครัวตั้งแต่ต้น (สกินเนอร์, 2568) การเดินทางของแรงงานชาวจีนโดยที่ไม่มีภรรยาเดินทางเข้ามาด้วยนั้น ส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีนเมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ดังจะกล่าวในต่อไป

2) ความเป็นชาย การอพยพ และชีวิตแรงงานชายจีนในสยาม

การอพยพของชายจีนเข้าสู่ประเทศสยามมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน หากยังเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและต่อรองความหมายของ “ความเป็นชาย” (Masculinity) ในบริบทประเทศจีนตอนใต้ช่วงปลายราชวงศ์ชิง ผู้อพยพชายชาวจีน ความเป็นชายถูกเชื่อมโยงกับบทบาทด้านการทำงาน การสร้างรายได้ และความรับผิดชอบต่อครอบครัวในถิ่นกำเนิด (McKeown, 2004) ความเป็นชายในฐานะแรงงานและผู้หาเลี้ยง ถูกทำให้เป็น “ภารกิจของลูกชาย” มากกว่าทางเลือกส่วนบุคคล การเป็นแรงงานอพยพและการส่งเงินกลับบ้าน กลายเป็นเครื่องพิสูจน์ความเป็นชายที่สังคมจีนยอมรับ (Chan, 2006) อย่างไรก็ตาม ชีวิตแรงงานอพยพเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน รายได้ไม่มั่นคง และการพลัดพรากจากครอบครัว สิ่งเหล่านี้ทำให้ความเป็นชายในฐานะผู้หาเลี้ยงครอบครัวต้องเผชิญความกดดันอยู่ตลอดเวลา

เมื่อมาถึงประเทศสยาม ชายหนุ่มเหล่านี้เข้าทำงานในฐานะแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตาม การเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมเมืองกรุงเทพฯ ที่ต้องใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ด้วยข้อจำกัดเรื่องรายได้ของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน ส่งผลให้แรงงานจีนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ยากลำบาก เพราะรายได้ส่วนหนึ่งจะต้องแบ่งเก็บไว้สำหรับส่งกลับไปประเทศจีน อีกส่วนไว้ใช้จ่ายทั่วไป และถ้ามีเหลือจากส่วนนี้จึงจะสามารถสะสมเพื่อนำไปใช้ตั้งตัวได้ ดังนั้นแรงงานจีนส่วนใหญ่จึงต้องพยายามหาอาชีพที่ทำรายได้ดีที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ลำบาก และเสี่ยงอันตรายอย่างมาก และอีกทางหนึ่ง คือ การใช้จ่ายอย่างประหยัดที่สุด ดังในประสบการณ์ชีวิตของชาวจีนเหล่านี้

“จีนเต็ง” เมื่อรอนแรมมาถึงเมืองไทย (พ.ศ. 2402) จีนเต็งได้ประกอบอาชีพเป็นจับกังพายเรือ ได้รายได้เดือนละ 3 บาท

“...เมื่อแรกเข้ามาถึงในเมืองไทย รับจ้างเขาเป็นจับกังพายเรือ ด้วยในสมัยนั้นถนนรันแคมยังไม่ใคร่มี ไปไหนไปเรือถึงสำปั้น 3 กระทง เวลาไปไหนตัวเก่าแก่งัดคัดท้าย มีจับกังพายจ้ำไปข้างหัว 2 คน เขามักจ้างจีนใหม่ ให้ค่าจ้างถูก ๆ เพราะจับกังพายเรือไม่ต้องรู้ภาษาไทยแล้วแต่เก่าแก่งัดให้พายก็พาไป รับจ้างพายเรืออยู่จนได้เงินใช้หนี้ที่เขาตรองค่าโดยสารหมดแล้ว จึงคิดอ่านไปรับจ้างเขาหุงข้าวกะทะในโรงกงสีสำหรับเลี้ยงจับกัง ได้ค่าจ้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ค่อยสะสมค่าจ้างไว้เป็นทุน จนพอจะออกค้าขายโดยลำพัง...”

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2526)

นอกจากค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้ว จีนเต็งยังให้คนที่จนกว่ากู้เงินอีกด้วยเพื่อกินดอกเบี้ย ทำให้สะสมทุนได้มากขึ้น จึงมีโอกาสใช้เงินทุนที่มีทำการค้าขายได้มากขึ้น ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

“จีนหอย” หลังจากรอนแรมอยู่ในทะเลเกือบเดือน จีนหอยได้เดินทางมาถึงประเทศสยาม (ประมาณ พ.ศ. 2407-2408) และได้ทำงานเป็นลูกจ้างในร้านค้าแถวถนนทรงวาด จีนหอยทำงานอยู่ที่นั่นได้ 2-3 ปี ก็ย้ายไปทำงานกับร้านค้าอีกแห่งหนึ่ง ร้านนี้ขายเครื่องถ้วยชามและของใช้ต่าง ๆ ที่นำเข้ามาจากประเทศจีน จีนหอยทำงานด้วยความขยันขันแข็งและความซื่อสัตย์ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2539)

“คอซู้เจียง” ชาวจีนฮกเกี้ยน จากเมืองเจียงจิ่ว เมื่ออายุ 25 ปี (พ.ศ. 2365) ได้ออกมาเริ่มต้นชีวิตบนเกาะปีนัง คอซู้เจียงเริ่มต้นด้วยเพียงไม้คานและร่างกายเพียงเท่านั้นที่ได้นำติดตัวมาจากบ้านเกิด ณ ดินแดนแห่งนี้เขาเริ่มจากการทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างต่าง ๆ เป็นเกษตรกรปลูกพืชผักผลไม้ทั่วไป คอซู้เจียงได้นำผลผลิตไปขายที่ตลาดเมืองจอร์จทาวน์สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง รวมระยะทางไปกลับในแต่ละรอบประมาณ 29 กิโลเมตร (กรมศิลปากร, 2566)

เช่นเดียวกัน “เหี้ยกวงเอี่ยม” เด็กหนุ่มแต่จิวในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ยากจนบนเกาะหน้าโปยจิ่ว มณฑลกว่างตุง เมื่ออายุ 17 ปี (พ.ศ. 2439) ได้ออกเดินทางและเริ่มต้นอาชีพคนงานจับกังโรงงานกลั่นเหล้าที่เมืองบานัมของกัมพูชา เขาได้รับค่าแรงเดือนละ 2 ตอง (2 ตอง = 2 บาท) ทุกเดือนจะใช้เงินเพียงต้องเดียว อีกต้องจะเก็บออมไว้ เมื่อได้เงินจำนวนหนึ่ง จะหาทางฝากคนเอาไปให้พี่สะใภ้ที่ประเทศจีน เมื่อผ่านมาได้ 6 ปี เขาพบว่าไม่สามารถมีเงินเหลือเก็บได้เลย จึงได้อพยพมาเป็นแรงงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ โดยเป็นคนงานหาผักในโรงงานผักกาดตองเซียงกี (อัมพร เอี่ยมสุรีย์, 2537)

ค่าจ้างแรงงานในสยาม ตามรายงานของกงสุลอังกฤษระบุว่า ในช่วง พ.ศ. 2432–2433 อัตราค่าจ้างแรงงานในสยามอยู่ที่ประมาณ วันละ 75 สตางค์ถึง 1 บาท อย่างไรก็ตาม แรงงานชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายโสดและต้องทำงานหนักเฉลี่ยวันละราว 12 ชั่วโมง กลับมีรายได้เฉลี่ยเพียง ประมาณปีละ 20 บาท สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของรายได้และสภาพแรงงานที่กดทับแรงงานอพยพกลุ่มนี้

ค่าแรงของแรงงานชาวจีนมีความแตกต่างกันตามประเภทของงาน โดยงานโยธา เช่น การทำถนน เป็นงานที่มีค่าแรงต่ำและค่อนข้างคงที่ การปรับขึ้นของค่าแรงเป็นไปอย่างจำกัด เช่น พ.ศ. 2435 แรงงานกุลิได้รับค่าจ้างเพียง วันละ 32 อัฐ (คิดเป็น 16 สตางค์ หรือ 0.16 บาท) และ พ.ศ. 2451 ค่าแรงอยู่ระหว่างวันละ 42 อัฐ (คิดเป็น 21 สตางค์ หรือ 0.21 บาท) ถึง 1 บาท ในทางตรงกันข้าม งานก่อสร้างทางรถไฟ ซึ่งต้องใช้แรงงานเข้มข้นและมีความเสี่ยงสูงกว่า มีอัตราค่าจ้างสูงขึ้น โดยราว พ.ศ. 2456 กรมรถไฟกำหนดค่าจ้างแรงงานไว้ที่วันละ 75 สตางค์ ขณะที่ในพื้นที่ทุรกันดาร มีไข้ป่าชุกชุม ทำให้กุลิเกิดความกลัวและไม่กล้ารับงาน เช่น เมื่อเกิดอหิวาตกโรคในเขตตำบลปากช่อง กรมรถไฟให้อัตราค่าจ้างช่างไม้สูงถึงวันละ 5 บาท (วิยะดา ทองมิตร, 2527) สะท้อนให้เห็นว่า ค่าจ้างแรงงานสัมพันธ์โดยตรงกับความเสี่ยงของพื้นที่ทำงาน

แม้ค่าจ้างแรงงานในประเทศสยามจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดแรงงานชายจีนโสดให้หลั่งไหลเข้ามารับจ้างทำงาน โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นแหล่งงานที่ให้รายได้เป็นเงินสดและเข้าถึงได้รวดเร็ว แต่แรงงานกลุ่มนี้ต้องดำรงชีวิตอย่างประหยัดและทำงานอย่างหนัก เพื่อสะสมทุนและส่งเงินกลับไปยังครอบครัวในประเทศจีน อันเป็นเป้าหมายหลักในการอพยพของแรงงานชายชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าว

แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่มักเลือกวิธีประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการอยู่อาศัยและกินอยู่ร่วมกับชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก หรืออยู่กับนายจ้าง เช่น ในโรงกุลิ วิธีการดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ หากแต่เป็นผลจากรายได้ที่ต่ำและค่าครองชีพในเมืองที่สูง ทำให้แรงงานชาวจีนแทบไม่มีทางเลือกอื่นในการดำรงชีวิต

เมื่อแรงงานชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะบริเวณสำเพ็งกลายเป็นชุมชนแออัด ขาดการจัดการด้านความสะอาดและสุขาภิบาล ส่งผลให้เกิดของเสียและสิ่งปฏิกูลสะสมเป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมนี้สะท้อนผ่านชื่อเรียกของตรอกซอยต่าง ๆ เช่น ตรอกป่าช้าหมาเนา หรือตรอกอาจุม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เหล่านี้ (เปรมมา สัตยาวิมพงค์, 2546)

สภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานชายชาวจีน หลักฐานจากรายงานการเสียชีวิตในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบุว่า มีชาวจีนเจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานชายชาวจีนต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างรุนแรง ขณะที่รัฐและสังคมเมืองยังไม่สามารถจัดการดูแลแรงงานอพยพกลุ่มนี้ได้อย่างทั่วถึง นอกจากความยากลำบากทางร่างกาย

แล้ว แรงงานชาวจีนยังต้องเผชิญกับแรงกดดันทางจิตใจจากการทำงานหนัก ความไม่มั่นคงในชีวิต และความโดดเดี่ยวจากครอบครัวที่อยู่ห่างไกล ปรากฏหลักฐานว่า มีชาวจีนที่เสียชีวิตจากความล้นหลาม ฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมากไม่น้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาวะกดดันสะสมจากสภาพชีวิตที่ยากลำบาก โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานชายที่ถูกคาดหวังให้ต้องอดทนและพึ่งพาตนเอง ดังจะเห็นจากจำนวนคนเสียชีวิตที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนคนเสียชีวิตที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ตามยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453)

ชาติ	สยาม	จีน	ยุโรป	อเมริกัน	มลายู แล ยะวา	อินเดีย แล ลังกา	พม่า	ญี่ปุ่น	ญวน แล เขมร	ชาติ อื่นๆ	รวม
ชาย	3,900	3,920	39	0	275	121	20	5	44	26	8,350
หญิง	3,566	492	10	0	171	48	5	1	35	2	4,330
รวม	7,466	4,412	49	0	446	169	25	6	79	28	12,680

ที่มา: หอจดหมายเหตุ. ร.5 น.30/11 เรื่องสำมะโนครัว ร.ศ. 129

เป็นที่น่าสังเกตว่า อัตราการเสียชีวิตของชายชาวจีนในกรุงเทพฯ อยู่ในระดับสูงกว่าของชาวสยาม แม้ว่าเมื่อพิจารณาจากข้อมูลสำมะโนครัวในช่วงเวลาเดียวกัน จะพบว่าจำนวนประชากรชาวสยามมีมากกว่าชาวจีน กล่าวคือ ชาวสยามมีจำนวนประมาณ 173,500 คน ขณะที่ชาวจีนมีจำนวน 166,605 คน อย่างไรก็ตาม ชาวจีนกลับมีอัตราการตายสูงอย่างเห็นได้ชัด สะท้อนถึงสภาพชีวิตที่เปราะบางและเต็มไปด้วยความเสี่ยง โดยเฉพาะแรงงานชาวจีนในระดับแรงงานรับจ้าง แรงงานกลุ่มนี้ต้องทำงานหนักและมักทำงานในพื้นที่หรือกิจการที่มีความเสี่ยงสูง เช่น แรงงานจีนในโรงสีไฟ งานก่อสร้างทางรถไฟ หรือแรงงานลากรถ ซึ่งล้วนเป็นงานที่ใช้แรงกายอย่างหนักและส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ดังมีผู้กล่าวถึงแรงงานจีนในอาชีพลากรถ “ยิ่งตายง่ายทีเดียว” และ “ยังไม่เคยเห็นจีนลากรถคนใด ลากรถตลอดไปได้ถึง 6 ปี ... โดยเหตุที่ว่าในปีหนึ่งจีนต้องตายเสียร้อยละ 2 นั้น ยังเป็นจำนวนน้อยที่สุด...” (เปรมมา สัตยาวิฑูรย์, 2546) คำกล่าวนี้ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงความหนักหน่วงของการทำงานและต้นทุนด้านชีวิตที่แรงงานชาวจีนต้องแบกรับ

ทั้งนี้ อัตราการเสียชีวิตที่สูงของผู้ชายชาวจีน ไม่ควรถูกมองว่าเป็นปัญหาส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย และยังเกี่ยวข้องกับบทบาทและความหวังต่อ “ความเป็นชาย” ในบริบทของการอพยพแรงงาน ชายชาวจีนจำนวนมากเดินทางออกจากบ้านเกิดเพื่อทำงานหาเงิน และมีหน้าที่ส่งรายได้กลับไปยังครอบครัวที่ประเทศจีน บทบาทดังกล่าวทำให้ความเป็นชายถูกผูกโยงเข้ากับความสามารถในการใช้แรงกาย ความอดทน และการทำงานหนักอย่างต่อเนื่อง (Connell, 1995)

ในบริบทของแรงงานอพยพ ความเป็นชายจึงมิได้หมายถึงอัตลักษณ์ทางเพศเท่านั้น หากยังหมายถึงความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจต่อครอบครัวที่อยู่ห่างไกล การเจ็บป่วย การหยุดงาน หรือการปฏิเสธงานที่เสี่ยงอันตราย อาจหมายถึง การสูญเสียรายได้และความล้มเหลวในการทำหน้าที่ของ “ผู้หาเลี้ยงครอบครัว” ชายชาวจีนอพยพจำนวนมากจึงต้องผินทวนทำงานต่อไป แม้ร่างกายจะอ่อนล้าหรือเสื่อมโทรมลงแล้วก็ตาม ภายใต้แรงกดดันดังกล่าว การยอมรับความเสี่ยงและการทำงานหนักจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติความเป็นชายของแรงงานชาวจีนอพยพ ความตายของแรงงานชายชาวจีนจึงไม่อาจอธิบายได้ในฐานะเหตุการณ์เฉพาะราย หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างแรงงานข้ามถิ่นและอุดมคติความเป็นชายที่ผูกความอยู่รอดของครอบครัวไว้กับแรงกายและชีวิตของผู้ชายที่ออกมาทำงานในต่างแดน (McKeown, 2004)

ขณะเดียวกัน การทำงานของชายจีนโสดก็ไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อแลกเปลี่ยนรายได้ หากแต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผูกมัดชีวิตของพวกเขาไว้กับสถานะของการเป็น “ผู้อพยพชั่วคราว” อย่างต่อเนื่อง ชีวิตประจำวันของชายจีนโสดถูกกำหนดโดยจังหวะของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นแรงงานรับจ้าง แบกหาม ทำเหมือง ค้าขายย่อย หรือทำงานในกิจการของนายทุนจีน ชั่วโมงทำงานที่ยาวนานและสภาพงานที่เสี่ยงอันตราย ทำให้ร่างกายกลายเป็นทุนหลักของการดำรงชีวิต (McKeown, 2004) ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ชายจีนจำนวนมากต้องดำรงชีวิตอยู่ในสภาพไม่มั่นคง ทั้งด้านที่อยู่อาศัย รายได้ และสุขภาพ โดยไม่สามารถวางแผนชีวิตในระยะยาวได้ สถานะการทำงานที่ไม่แน่นอนและการเปลี่ยนงานตามโอกาส ส่งผลให้การอยู่อาศัยของชายจีนเป็นเพียงการพักพิงชั่วคราวในพื้นที่แออัด เช่น โรงกลี หรือบ้านเช่าที่ต้องอยู่ร่วมกับแรงงานคนอื่น ๆ ซึ่งขาดทั้งความมั่นคงและความเป็นส่วนตัว

ภาวะการอยู่อาศัยแบบชั่วคราวนี้ยิ่งตอกย้ำสถานะของชายจีนในฐานะ “ผู้มาอยู่ชั่วคราว” ที่ยังไม่อาจปักหลักสร้างชีวิตถาวรในสังคมเมืองได้ เมื่อปราศจากครอบครัวหรือเครือข่ายการดูแลใกล้ชิด แรงงานชายจีนจึงต้องพึ่งพาการทำงานเป็นหลักในการดำรงอยู่ การทำงานหนักและการยอมรับงานที่เสี่ยงอันตรายจึงกลายเป็นทางเลือกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นกลไกที่ทำให้ความไม่มั่นคงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชายจีนโสด (Connell, 1995)

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างการอพยพแบบชายเป็นหลักมิได้เพียงอธิบายรูปแบบการเคลื่อนย้ายของประชากร หากยังเป็นกลไกสำคัญในการผลิต “ชายจีนโสด” ในฐานะตัวแสดงหลักของระบบแรงงานและเศรษฐกิจ การมองผ่านชีวิตประจำวันของแรงงานชายจีนโสดช่วยให้เห็นมิติทางเพศสภาพ ความเปราะบาง และต้นทุนทางสังคมของการอพยพ ซึ่งมักถูกมองข้ามในงานศึกษาที่เน้นระดับโครงสร้างเพียงอย่างเดียว (Scott, 1986) แม้ชายจีนโสดจะสร้างเครือข่ายผ่านกลุ่มเพื่อนร่วมงาน สมาคมจีน หรือเครือข่ายทางภูมิลำเนา แต่เครือข่ายเหล่านี้มักมีลักษณะไม่มั่นคงและขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ หากเจ็บป่วย ว่างาน หรือประสบอุบัติเหตุ ชายจีนโสดจำนวนมากจะตกอยู่ในภาวะเปราะบางอย่างรุนแรง เนื่องจากขาดการดูแลจากครอบครัว (Cushman, 1991) ความเปราะบางดังกล่าวทำให้การแต่งงานและการตั้งครอบครัวในสยามกลายเป็น “จุดเปลี่ยน” สำคัญของชีวิตชายชาวจีนอพยพ ซึ่งจะถูกอภิปรายในหัวข้อต่อไป

3) การแต่งงานและการตั้งถิ่นฐานของชายชาวจีนอพยพ

ในระยะแรกของการอพยพ แรงงานชาวจีนมิได้มองประเทศสยามเป็นพื้นที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานถาวร หากแต่เป็นเพียงแหล่งทำงานชั่วคราวเพื่อสะสมทุนก่อนเดินทางกลับไปยังบ้านเกิด ชายชาวจีนจำนวนมากยังคงยึดโยงกับอุดมคติของครอบครัวจีนแบบดั้งเดิม โดยตั้งใจจะแต่งงานกับหญิงชาวจีนในบ้านเกิดมากกว่าการสร้างครอบครัวในประเทศสยาม ความคิดเช่นนี้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง รายได้ต่ำ และความไม่แน่นอนของชีวิตแรงงานรับจ้างในเมือง ซึ่งยังไม่เอื้อต่อการเลี้ยงดูครอบครัว

ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังส่งผลต่อการต่อรองทางการแต่งงาน เนื่องจากแรงงานชายชาวจีนจำนวนมากไม่สามารถพิสูจน์ศักยภาพในการเลี้ยงดูครอบครัวได้ จึงมักไม่เป็นที่ยอมรับของครอบครัวฝ่ายหญิง ดังสะท้อนในกรณีบทสนทนากับเจ้ากลางกรณในหนังสือ วชิรญาณ เล่ม 1 ตอนวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2437 ซึ่งเมื่อถูกถามถึงการมีภรรยาในเมืองไทย เจ้าตัวตอบว่า “...เตียมที่ไม่มีเงิน หาเลี้ยงเขาไม่ลาย ไม่มีใครไต่หลง” คำกล่าวนี้สะท้อนสภาวะความเปราะบางของชีวิตชายชาวจีน ที่ยังไม่สามารถสร้างตนเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวได้ (เปรมมา สัตยาวิฑูรย์, 2546)

ภายใต้สภาพชีวิตที่โดดเดี่ยวและไม่มั่นคง แรงงานชาวจีนจำนวนหนึ่งจึงพึ่งพาโสเภณีทั้งในฐานะพื้นที่ระบายความใคร่และการคลายความเหงาจากการพลัดพรากบ้านเกิดและครอบครัว อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำสถานะ “แรงงานชั่วคราว” และไม่เอื้อต่อการยกระดับทางสังคมในระยะยาว

ต่อมา เมื่อบางส่วนองแรงงานชาวจีนเริ่มสะสมทุนและสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น การแต่งงานจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนผ่านจากชีวิตชายโสดที่ไม่แน่นอนไปสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร โดยเฉพาะการแต่งงานกับหญิงชาวสยาม หรือบุตรสาวของชาวจีนที่เกิดและเติบโตในประเทศสยาม การมีครอบครัวในท้องถิ่นไม่เพียงช่วยเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม หากยังเอื้อให้ชายชาวจีนฟื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะผู้นำครอบครัว และเปลี่ยนสถานะจากแรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานในสังคมสยาม (สกินเนอร์, 2568)

การแต่งงานทำหน้าที่เป็นกลยุทธิ์สำคัญของการตั้งถิ่นฐานของชายชาวจีนอพยพ จากเดิมที่เข้ามาในสยาม ในฐานะแรงงานชั่วคราวและดำรงชีวิตอย่างชายโสดที่ไม่มั่นคง เมื่อสามารถสะสมทุนและสร้างฐานะได้ในระดับหนึ่ง การแต่งงานโดยเฉพาะกับหญิงไทยกลายเป็นกลไกที่ช่วยยึดโยงชายชาวจีนเข้ากับสังคมท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสถานะทางกฎหมาย

แม้หลักฐานเกี่ยวกับการแต่งงานระหว่างกุลีจีนกับหญิงสยามจะพบได้ทั่วไป หากกรณีที่มีบันทึกชัดเจนมักปรากฏผ่านชีวประวัติบรรพบุรุษของตระกูลใหญ่ในเวลาต่อมา ตัวอย่างหนึ่ง คือ คอซู่เจียง ต้นตระกูล ณ ระนอง ซึ่งสะท้อนแบบแผนการเปลี่ยนผ่านจากแรงงานอพยพไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานในสยามอย่างชัดเจน ประมาณ พ.ศ. 2373 คอซู่เจียงเดินทางมายังเมืองตะกั่วป่า ภายหลังจากการประกอบกิจการค้าและสะสมทุนในพื้นที่เศรษฐกิจเหมืองแร่ภาคใต้ คอซู่เจียงได้ลงหลักปักฐานและสร้างครอบครัวในท้องถิ่น ข้อมูลระบุว่า ภรรยาคนแรกของคอซู่เจียงเป็นหญิงชาวสยาม การแต่งงานลักษณะนี้มีนัยสำคัญในเชิงโครงสร้าง เนื่องจากช่วยเปิดทางให้ชายชาวจีนเข้าถึงเครือข่ายสังคมท้องถิ่น แรงงาน และทรัพยากร รวมทั้งสร้างความชอบธรรมในการอยู่อาศัยและประกอบกิจการในระยะยาว

แม้จะมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับเชื้อสายของภรรยา โดยบางหลักฐานชี้ว่า อาจเป็นหญิงเชื้อสายจีน หรือ “ย่าหย่า” บุตรหลานชาวจีนในเมืองปิ่นมากกว่าจะเป็นหญิงสยามพื้นเมืองพังงา (กรมศิลปากร, 2566) แต่ความคลุมเครือนี้เองกลับสะท้อนลักษณะสังคมลูกผสมของเมืองท่าและเมืองเหมืองในภาคใต้ ซึ่งการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผสมรวม (Integration) ของชายชาวจีนอพยพเข้ากับสังคมสยาม ดังนั้น การแต่งงานกับหญิงชาวสยามหรือหญิงเชื้อสายจีนในท้องถิ่นจึงมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ช่วยให้ชายชาวจีนหลุดพ้นจากสถานะแรงงานเคลื่อนย้าย ฟื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะหัวหน้าครอบครัว และเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นผู้ตั้งถิ่นฐานถาวรในสังคมไทย

กรณีของคอซู่เจียงมิได้เป็นข้อยกเว้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนที่พบได้อย่างกว้างขวางในประสบการณ์ของชาวจีนอพยพในสยาม กล่าวคือ จากจุดเริ่มต้นในฐานะแรงงานหรือผู้ประกอบการรายย่อย เมื่อสามารถสะสมทุนและสร้างความมั่นคงได้ในระดับหนึ่ง การแต่งงาน โดยเฉพาะกับหญิงสยาม ได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชายจีนเหล่านี้ลงหลักปักฐานและผสมผสานตนเองเข้ากับสังคมท้องถิ่นอย่างถาวร แบบแผนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านชีวประวัติบรรพบุรุษของตระกูลสำคัญหลายตระกูลในสังคมไทย

ตัวอย่างเช่น นายอูเต็ง แซ่เตีย ต้นตระกูลโสภณธร ซึ่งเริ่มต้นชีวิตในสยามด้วยอาชีพรับจ้างพายเรือ ก่อนจะสะสมทุนและขยับเข้าสู่การค้าขาย และแต่งงานกับนางก้อนทอง หญิงชาวเมืองตาก กรณีนี้สะท้อนการเชื่อมโยงชายจีนเข้ากับเครือข่ายท้องถิ่นผ่านการสมรสอย่างชัดเจน ในทำนองเดียวกัน นายอุ้นด้อย แซ่ฮุน ต้นตระกูลสุนตระกูล ประกอบอาชีพทำขนมปัง สมรสกับนางคำ บุตรสาวของนายปิ่นและนางหุ่น จันตระกูล คหบดีและเจ้าของตลาดน้อย ซึ่งเป็นย่านการค้าสำคัญริมแม่น้ำเจ้าพระยา การแต่งงานครั้งนี้ไม่เพียงสร้างครอบครัว หากยังเปิดทางให้ชายจีนเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจเมืองหลวงอย่างเป็นรูปธรรม

ขณะเดียวกัน กรณีของนายเทียน ชาวจีนแคะ ต้นตระกูลสุวรรณประทีป ซึ่งเดินทางเข้ามาสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังประกอบกิจการค้า ก่อนจะแต่งงานกับนางทองคำ หญิงชาวสุพรรณบุรี รวมถึงกรณีของจีนฮกเกี้ยน แซ่เหลา ต้นตระกูลเลาหเศรษฐี ที่เข้ามาค้าขายในประเทศสยามและสมรส

กับหญิงชาวสยามชื่อนางอิม ล้วนตอกย้ำแบบแผนเดียวกัน นั่นคือ การแต่งงานกับหญิงไทยในท้องถิ่นเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชายชาวจีนอพยพสามารถเปลี่ยนสถานะจากผู้มาอาศัยชั่วคราวไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานถาวร (วียะดาทองมิตร, 2527)

กล่าวโดยสรุป ชายชาวจีนอพยพในระดับแรงงานช่วงแรกมิได้มองสยามเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานถาวร หากแต่เป็นพื้นที่ทำงานชั่วคราวภายใต้ชีวิตชายโสดที่ไม่มั่นคง ทั้งจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ความเปราะบางของสถานะทางสังคม และความไม่พร้อมในการสร้างครอบครัว อย่างไรก็ตาม เมื่อแรงงานจีนบางส่วนสามารถสะสมทุนและขยับสถานะทางเศรษฐกิจได้ การแต่งงานโดยเฉพาะกับหญิงชาวสยามหรือหญิงเชื้อสายจีนในท้องถิ่น ได้กลายเป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากแรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่ผู้ตั้งถิ่นฐานถาวร การแต่งงานเช่นนี้มิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างที่ช่วยยึดโยงชายชาวจีนเข้ากับเครือข่ายเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น พื้นฟูอุดมคติความเป็นชายในฐานะหัวหน้าครอบครัว และสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ระยะยาวในสังคมสยาม

อภิปรายผล

บทความนี้ศึกษาการอพยพของชาวจีนเข้าสู่สยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยมีมุ่งวิเคราะห์ประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะตัวแสดงหลักของการอพยพแบบชายเป็นหลัก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความเป็นโสดของชายจีนมิใช่เพียงสถานะส่วนบุคคล หากเป็นผลจากโครงสร้างการอพยพและระบบแรงงานที่จำกัดโอกาสในการตั้งถิ่นฐานและสร้างครอบครัวในระยะแรก

การใช้แนวทางจุลประวัติศาสตร์ช่วยให้เห็นชีวิต ความเปราะบาง และการต่อรองทางเพศสภาพของชายจีนโสด ซึ่งมักถูกกลบด้วยการอธิบายในระดับโครงสร้างมหภาค การแต่งงานกับหญิงสยามเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เอื้อให้ชายจีนอพยพสามารถสร้างความมั่นคง ตั้งถิ่นฐาน และมีส่วนในการก่อรูปชุมชนจีนในสยามในระยะยาว

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานของสกินเนอร์ (2568) ที่อธิบายว่าการอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศไทยในระยะแรกเป็นการอพยพของชายวัยแรงงานเป็นหลัก และการแต่งงานกับหญิงพื้นเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการผสมกลมกลืนทางสังคมของชาวจีนในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้แตกต่างจากงานศึกษาก่อนหน้าที่มักอธิบายชาวจีนโพ้นทะเลผ่านมิติทางเศรษฐกิจ เครือข่ายการค้า หรือความสำเร็จของชนชั้นนำชาวจีน โดยบทความนี้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตระดับปัจเจกของชายชาวจีน ทั้งในด้านความโดดเดี่ยว ความไม่มั่นคง และการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังเสนอว่า การก่อร่างของชุมชนจีนในสยามมิได้ตั้งอยู่บนความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากตั้งอยู่บนชีวิตแรงงาน ความไม่มั่นคง และประสบการณ์ทางเพศสภาพของชายจีนจำนวนมาก การมองผ่านประสบการณ์ของคนธรรมดาเช่นนี้ช่วยเปิดมิติใหม่ในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การอพยพ การตั้งถิ่นฐาน และการสร้างชุมชนชาวจีนในสังคมสยามได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การศึกษาการอพยพของชาวจีนในสยามควรให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของชายจีนโสดในฐานะกลุ่มสำคัญของกระบวนการอพยพ
2. ควรพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการอพยพ โครงสร้างเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานควบคู่กันเพื่อความเข้าใจที่รอบด้าน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงและความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้อพยพ เพื่อให้เข้าใจชุมชนชาวจีนในสยามได้รอบด้านยิ่งขึ้น
2. ควรใช้หลักฐานเชิงจุลประวัติศาสตร์ เช่น บันทึกชีวิตหรือกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ เพื่อขยายความเข้าใจชีวิตประจำวันของผู้อพยพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2566). *ประวัติและผลงานของชาวต่างชาติในประเทศไทย เล่ม 4*. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (2526). *คนดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก (เล่ม 1)*. รวมสาส์น.
- เปรมมา สัตยาวิจิตรพงศ์. (2546). *แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492* [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ.
<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/10049>
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. ซิลค์เวอร์ม.
- พรณี บัวเล็ก. (2546). *กุสลาการกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. พันธกิจ.
- วิยะดา ทองมิตร. (2527). *การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453* [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยศิลปากร.
<https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/8884?locale-attribute=en>
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2539). *ขุนนางไทยเชื้อสายจีนบางตระกูลในสมัยรัตนโกสินทร์*. ใน สุภาภรณ์ จันทวานิช และคนอื่น ๆ (บก.), *ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (น. 277-307). สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกินเนอร์, จี. วิลเลียม. (2568). *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. มติชน.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2526). *นายทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503)*. สร้างสรรค์.
- ไสว วิศวานันท์. (2539). *บทบาทของจีนช่วงทำสนธิสัญญาเบาว์ริง*. ใน สุภาภรณ์ จันทวานิช และคนอื่น ๆ (บก.), *ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (น. 117-145). สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หอจดหมายเหตุ. ร.5 น.30/11 เรื่องสำมะโนครัว ร.ศ. 129.
- อัมพร เอี่ยมสุรีย์. (2537). *รักชาติยิ่งชีพ: ชีวิตประวัติเหี้ยมโหดเอี่ยม (เสาวคนธ์ รัตนวิจิตรศิลป์, ผู้แปล)*. มีเดีย เพรส.
- Chan, J. (2001). *Chinese American masculinities: From Fu Manchu to Bruce Lee*. Routledge.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.
- Cushman, J. W. (1991). *Family and state: The formation of a Sino-Thai tin-mining dynasty, 1797-1932*. Oxford University Press.
- Ginzburg, C. (1993). Microhistory: Two or three things that I know about it. *Critical Inquiry*, 20(1), 10-35.
- Levi, G. (2001). On microhistory. In P. Burke (Ed.), *New perspectives on historical writing* (pp. 97-119). Polity Press.
- McKeown, A. (2004). Global migration, 1846-1940. *Journal of World History*, 15(2), 155-189.

Reid, A. (1993). *Southeast Asia in the age of commerce, 1450–1680* (Vol. 2). *Expansion and crisis*. Yale University Press.

Scott, J. C. (1986). *Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.